

Vrijheid, gelijkheid, broederschap

Deze preek is gehouden op zondagmorgen 29 september in de Adventkerk in Amersfoort. Gelezen zijn 1 Samuël 8 en Mattheus 6: 9-13. Gezongen zijn onder andere gezang 21 en 460 uit het Liedboek voor de Kerken.

Gemeente van Christus,

Afgelopen week bereikte ons het bericht dat Jacques Chirac is overleden. Jarenlang was hij het gezicht van Frankrijk in de wereld. Hij stond onder andere bekend om zijn bevlogen manier van spreken. Ik zag van de week het slot van een van zijn toespraken. Het viel mij op dat hij die afsloot met *vive la republique, vive la France!* Je zou kunnen zeggen dat de republiek de trots van Frankrijk is, want in Frankrijk heeft men door middel van de guillotine de monarchie de genadeklap gegeven. Het koningschap paste niet bij de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap. De koning en degenen die bij hem hoorden werden daarom onthoofd op het schavot. Je zou het een keerpunt in de geschiedenis van Europa kunnen noemen. Tot dan toe had ieder land een koning, maar vanaf dat moment was dat niet langer vanzelfsprekend. Nu is het een ding om de monarchie af te schaffen, het scheppen van een waardig alternatief is nog weer een andere zaak. Het verwezenlijken van de hoge idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap, dat blijkt toch ingewikkelder dan velen dachten. Op veel stadhuizen in Frankrijk is deze spreuk nog steeds te lezen, maar het komt geregeld voor dat een of meerdere van woorden van het motto met graffiti onzichtbaar worden gemaakt door demonstranten, want wat is er in terecht gekomen van gelijkheid in het land van de *banlieues*? En hoe staat het met de broederschap in een land waar joden niet veilig zijn en zwarte medemensen zonder blikken of blozen vergeleken worden met apen?

Alternatief

Vrijheid, gelijkheid en broederschap, je zou kunnen zeggen dat deze woorden in hoge mate van toepassing zijn op Israël zoals het leefde in de woestijn. Men kwam weg uit een land waar vrijheid ver te zoeken was. De monarchie in Egypte hield haar onderdanen in een ijzeren greep. De kinderen van Israël werden als slaven behandeld door de koning van Egypte. Van de gelijkheid van alle mensen had men in Egypte nog nooit gehoord, want de koning was als zoon van de goden de belichaming van het verschil. Hij keek van grote hoogte neer op het armzalige leven van gewone mensen. Israël heeft zwaar geleden onder de monarchie zoals die in Egypte gestalte kreeg. Het was de Heer die hoogstpersoonlijk zijn volk uit die ellende bevrijdde. Het juk van farao werd van hun schouders genomen. Zijn leger werd door de Heer verslagen. Zijn paarden en zijn ruiters verdronken in de zee. Israël werd in de vrijheid gesteld en voor de koning van Egypte kwam geen andere koning in de plaats. Israël werd een volk zonder koning, tenzij je zegt dat God zelf haar koning was. De leiding over Israël rustte in zijn handen, hij ging het voor in wolk- en vuurkolom en hij vaardigde de wetten uit die anders door de koning uit zouden worden gevaardigd. Die wetten moesten Israël helpen om in

vrijheid, gelijkheid en naastenliefde te leven. We kennen allemaal het gebod je naaste lief te hebben als jezelf. Alleen dat woord naaste al. Je naaste staat niet boven je maar ook niet onder je, hij is aan jou gelijk, hij is je broeder of je zuster. Iedereen kreeg in de woestijn een gelijk deel van het brood dat uit de hemel viel. En toen men na de reis door de woestijn aankwam in het beloofde land kreeg iedereen een stukje grond om op te wonen en op te werken. Israël als volk zonder koning vormde een alternatief ten opzichte van de volken rondom.

Wij willen een koning

Nu kan je jezelf afvragen of dit alternatief ooit goed heeft gewerkt. In de woestijn zie je al dat het schuurt tussen God als koning en Israël als volk. Israël geeft meerdere keren aan terug te verlangen naar Egypte en als men aankomt in het beloofde land dan worden de leefregels die door God als koning zijn uitgevaardigd al snel vergeten. De toestanden die in het Bijbelboek richteren worden beschreven zijn ten hemel schreiend. Iedereen doet wat goed is in zijn eigen ogen en regelmatig lezen we in het verhaal dat er geen koning was in die dagen. Het koningschap wordt steeds meer gemist. Men verlangt naar een overheid die de macht heeft gehoorzaamheid af te dwingen. De roep om een sterke man of vrouw die orde op zaken stelt wordt steeds sterker. Men kijkt met jaloezie naar de wereld van de volken. Hadden wij het maar georganiseerd als zij. Het verlangen was er dus al langer maar in het verhaal dat we vanmorgen hebben gelezen krijgt het stem. De stamoudsten van Israël benaderen Samuël met de vraag om een koning. *U bent oud geworden, u hebt als profeet op een goede manier leiding gegeven aan het volk, maar in uw zoons volgen uw voorbeeld niet, uw zoons zijn op eigen voordeel uit, ze laten zich omkopen en ze zijn corrupt. Benoem daarom een koning om ons te besturen.*

In het niet functioneren van de zonen van Samuel is een duidelijke reden voor de vraag om een koning gegeven, maar het verhaal zelf noemt er nog een paar bij. Om te beginnen wil men een koning zoals alle andere volken er een hebben. Blijkbaar heeft men er ook moeite mee apart te staan en ik denk dat we dat allemaal wel herkennen. We onderscheiden ons het liefst niet al te zeer van onze omgeving. We houden ons in onze kleding aan de regels die ons door de mode worden voorgeschreven en als enige van de klas nog geen iPhone hebt dan is dat geen pretje. Wij willen graag een beetje op elkaar lijken. Israël wil geen buitenbeentje zijn in de wereld van de volken. Daar komt bij dat het koningschap ook nog weleens economische voordelen op zou kunnen leveren, want zolang iedereen op zijn eigen akkertje aan het werk is, is er geen vooruitgang. Zolang iedereen op zijn eigen kudde past, wordt je als volk niet machtig. Een koning zou daar verandering in kunnen brengen. Welvaart en macht worden in hem gecentraliseerd. Door het heffen van belasting is het mogelijk een tempel en een paleis te bouwen. Er zou geld zijn om een professioneel leger op poten te zetten. Dat leger zou Israël kunnen beschermen tegen aanvallen van buiten en het geeft de koning de macht om het naleven van wetten af te dwingen. De chaos die in het Bijbelboek richteren beschreven wordt zou ingedamd kunnen worden. Kortom,

er zijn meerdere redenen om te verlangen naar een koning en ik denk dat wij dat ook vandaag nog kunnen herkennen. Als chaos onze samenleving bedreigt dan klinkt al snel de roep om leiderschap. Als we ons onveilig voelen dan verlangen we naar een sterke man of vrouw die niet bang is onorthodoxe maatregelen te nemen en desnoods zijn we bereid daar de nodige vrijheden voor in te leveren.

De profeet

De achtergrond van de vraag om een koning is op deze manier denk ik wel duidelijk. Wat is de reactie van Samuël op deze vraag? Hoe weegt de profeet de vraag om een koning? De vertaling zegt dat hij deze vraag ontoelaatbaar vond. Andere vertalingen drukken zich nog sterker uit. Kwaad was dit woord in de ogen van Samuel. Dat was ergens ook wel te verwachten want het is een pijnlijke vraag. De kans is groot dat Samuel op zijn tenen is getrapt. Zijn eigen zonen worden aan de kant geschoven. Daar komt bij dat je in Samuel de belichaming zou kunnen zien van conservatieve krachten in de samenleving. Hij is de zegsman van mensen die het graag bij het oude houden. Zoals er mensen zijn die veel verwachten van vernieuwing, zo zijn er ook altijd mensen die hechten aan hoe het altijd al geweest is, maar als de Heer Samuel ertoe uitnodigt het volk te vertellen wat het koningschap inhoud dan blijkt dat Samuel een scherp oog voor dat wat er met de vraag om een koning op het spel staat. Hij is zich als geen ander bewust van het prijskaartje dat hangt aan de monarchie.

Hij zegt daar het volgende over: *Uw zonen zal een koning u afnemen want hij heeft ze nodig voor het leger dat hij zal vormen. Hij zal ze te werk stellen op zijn akkers en in de wapenindustrie. Uw dochters zullen de dans niet ontspringen. Zij worden te werk gesteld om luxe zalf te bereiden en te koken en te bakken voor de koning. Uw vruchtbaarste landerijen, wijngaarden en olijfgaarden zal hij u afnemen en toewijzen aan zijn vrienden, want een koning kan niet zonder kring van vrienden die hij aan zich heeft verplicht.* Ik houd hier maar even op want het idee is wel duidelijk. In de optiek van Samuel is de koning vooral iemand die neemt. Vijf keer valt dat woord nemen. In de koning worden macht en welvaart geconcentreerd. Het land wordt gemoderniseerd maar gewone mensen zullen daar de prijs voor moeten betalen. Onder een koning verlies je je vrijheid en keer je terug naar toestanden als die in Egypte. De samenleving neemt de vorm van een piramide aan. De gelijkheid van alle gaat verloren en of je bij alle slavendienst aan de koning nog adem over hebt om je naaste te dienen dat is maar zeer de vraag. Kortom, Samuel heeft geen goed woord over voor de monarchie. [Het is tegen die achtergrond opmerkelijk te noemen hoezeer christenen supporters zijn geworden van het koningshuis in Nederland.]

De HEER

Samuel vindt de vraag om een koning volstrekt ontoelaatbaar, maar zijn eigen oordeel in dezen is niet doorslaggevend. Het beslissende woord wordt in dit verhaal gesproken door de Heer en daarmee zijn we aangekomen we bij het belangrijkste punt van dit verhaal. Wat vindt de Heer van de vraag om een

koning? Zijn antwoord op de vraag van de oudsten is op zijn zachtst gezegd nogal ambigu. Aan de ene kant zegt hij dat Samuel in moet stemmen met de wens van het volk. Israël zal krijgen waar het om vraagt. Maar de andere kant is dat de Heer ook zegt dat men hem daarmee aan de kant heeft geschoven. *Jou verwerpen ze niet, zegt de Heer tegen Samuel, ze verwerpen mij als hun koning, en dat was ook wel te verwachten, want vanaf de dag dat ik hen uit Egypte heb geleid hebben ze mij de rug toegekeerd. Ik heb hen uitstekende leefregels gegeven waarin vrijheid, gelijkheid en naastenliefde gewaarborgd zijn, maar als zij niet meer willen luisteren naar mij zal ik luisteren naar hen.*

Moet je er blij mee zijn als God naar mensen gaat luisteren? Ik vind het iets beklemmends hebben. Het is alsof God hier de handdoek in de ring gooit. Het alternatief wat hij heeft willen scheppen voor de slavernij in Egypte, het is uitgelopen op een fiasco. Dat mensen in alle vrijheid zouden leven naar zijn gebod, het is een illusie gebleken. Mensen zijn onverbeterlijk. We kunnen niet zonder de harde hand van de staat die het kwaad dat in ons huist beteugelt. Dat mensen uit zichzelf als gelijken in liefde naar elkaar om zouden zien, die droom kan bijgeschreven worden in het vergeetboek van de geschiedenis. Zij verwerpen mij als hun koning. God toont zich met deze reactie bepaald geen supporter van de monarchie. De monarchie komt meer voort uit het wensen van mensen dan uit de koker van zijn wil. En daarmee zijn we aan het einde gekomen van het verhaal zoals het verteld wordt in 1 Samuel 8. Hoe dit verhaal verder gaat zullen we volgende week zondag en in de zondagen daarna horen.

Vervolg

Voor mensen die daar niet bij zullen zijn kan ik er in het kort nog wel dit over zeggen dat het koningschap in Israël geen succesverhaal is geworden. Op een paar uitzonderingen na kunnen de koningen van Israël de toets van de goddelijke kritiek niet doorstaan. Ze houden zich niet houden aan de woorden van het verbond. Vrijheid, gelijkheid en naastenliefde worden door hun regering niet bevorderd. Het verhaal van het koningschap in Israël eindigt daarom in de ballingschap. Tenzij je zegt dat het in Jezus nog een onverwacht vervolg krijgt, maar daar moet je dan wel heel creatief voor zijn, want Jezus lijkt in niets op de koning zoals Samuël die voor zich ziet. Jezus is een volstrekt atypische koning, hij is een koning zonder waardigheid. Hij maakte geen gebruik gemaakt van een staatsapparaat en had geen ministers om zich heen en hij liet zich niet rondrijden in een gouden koets en het absolute hoogtepunt van zijn koningschap was dat hij naakt aan een kruis hing waarboven geschreven stond: dit is de koning van de joden. Dit is niet het koningschap zoals wij dat kennen. Het is er eerder een parodie op. Jezus regeert niet door de macht van wapens. Hij ontwapent mensen door de macht van zijn liefde. Hij is niet gekomen om de maatschappij te vernieuwen maar om iets te doen aan de wortel van alle problemen. Hij is gekomen om zijn volk te bevrijden van hun zonden. Jezus is gekomen om mensen te vernieuwen van onderop en van binnenuit zodat ze zonder dwang van buiten buigen voor God als hun koning.

Tenslotte

En daarmee wordt een preek over koningschap uiteindelijk dan toch persoonlijk want in hoeverre erkennen wij in alle vrijheid de Heer als koning over ons bestaan? Ik denk dat er in ons allemaal iets is wat zich verzet tegen zijn koningschap. Wij doen maar al te graag wat goed is in onze eigen ogen, wij zijn het liefst onze eigen wet, maar misschien zijn we toch ook het gebed gaan bidden wat Jezus ons heeft leren bidden. Uw koninkrijk kome, dat is de omkering van de vraag die de oudsten stellen in het Samuël verhaal. Wat de staatsvorm ook is waar wij in mogen leven, ons gebed is: uw koninkrijk kome, wees onze koning. Bevrijdt ons van het kwaad dat ons en onze wereld gevangen houdt. Laat ons leven als elkaars gelijken, maak ons echte naasten van elkaar en leer het de ander lief te hebben als onszelf. Wees ons kritisch tegenover, spreekt het woord waar wij voor buigen, want u weet beter dan wijzelf hij wat goed is voor ons en voor de wereld. Je zou kunnen zeggen dat dat in de kerkdienst gebeurt want hier belijden wij ons tekort tegenover hem, we luisteren naar zijn goede gebod en we oriënteren ons leven aan het woord dat ons verkondigt wordt van gene zijde. Dat doen we omdat we veel van hem verwachten want is hij niet de koning die ons alles geeft? Wordt hij in de Schriften niet de zonne van de gerechtigheid genoemd en is dat niet precies wat een gevallen wereld nodig heeft? Zonne der gerechtigheid verlicht ons!

Amen